

**Genurile de trio și cvartet
instrumental în România
între 1950-2020**

Genurile de trio și cvartet instrumental în România între 1950-2020

Ediție îngrijită de
Florinela Popa

Autori:

Vlad Ghinea, Ana Diaconu, Dan Dediu, Oana Andreica,
George-Ioan Păiș, Diana Rotaru, Gabriela Bejan,
Andrei Petrache, Ioana Bîgu

Tehnoredactare, DTP, design copertă:

Mirel Mihălăchescu

Tehnoredactare partituri:

Paula Aslam

Imagine copertă:

Vladimir Șetran - „Partituri”

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Genurile de trio și cvartet instrumental în România între 1950-2020 /

Vlad Ghinea, Ana Diaconu, Dan Dediu, ... ; ed. îngrij. de Florinela Popa. -

București : Editura Universității Naționale de Muzică București, 2024

Conține bibliografie

ISMN 979-0-707661-92-5

ISBN 978-606-659-158-4

I. Ghinea, Vlad-Cristian

II. Diaconu, Ana

III. Dediu, Dan

IV. Popa, Florinela (ed.)

78

FONDUL DE DEZVOLTARE INSTITUȚIONALĂ: CNFIS-FDI-2024-F-0160

UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE MUZICĂ DIN BUCUREȘTI

Domeniul vizat: 3. Asigurarea funcționării în bune condiții a grădinilor botanice universitare, a stațiunilor didactice, a bazelor de practică și a altor infrastructuri de susținere a activităților didactice, similare bazelor de practică, din cadrul universităților, folosite pentru instruirea studenților

TITLU PROIECT: *Arhiva română a muzicii camerale instrumentale pentru ansambluri de trio și cvartet (Romanian Archive of Instrumental Chamber Music).*

Perioada de desfășurare a proiectului: aprilie - decembrie 2024

© 2024 Editura UNMB

Str. Știrbei Vodă nr. 33, 010102

București, România

Email: edituraunmb@unmb.ro

www.unmb.ro |

www.edituraunmb.ro

Cuprins

Cuvânt înainte	7
Vlad Ghinea Cvartetul de coarde în creația lui Pascal Bentoiu	9
Ana Diaconu Cvartetul de coarde ca scenă a gândirii muzicale în creația lui Horațiu Rădulescu	27
Dan Dediu Câteva însemnări despre cvartetele mele de coarde	47
Oana Andreica Atitudini moderniste în creația compozitorilor clujeni. Două studii de caz: Cristian Bence-Muk și Adrian Pop	81
George Păiș Minimalism și constrângeri componistice în Cvartetul de coarde nr. 2 de Adrian Iorgulescu	107
Diana Rotaru Ison și unison: forța centripetă a armonizării în <i>Sincronie III</i> de Ștefan Niculescu	121
Gabriela Bejan Pretexte intertextuale în muzica lui Aurel Stroe: <i>Mozart Sound Introspections</i>	139
Andrei Petrache <i>Elegia I in memoriam Myriam Marbé</i> pentru saxofon, orgă și percuție de Anatol Vieru	153

Ioana Bîgu	165
Procesualitate și metamorfoze timbrale în cvartetul de flaute <i>Il Pianto del Ghiaccio</i> de Doina Rotaru	
Despre autori	183
Anexe	193
Catalogul triourilor și cvartetelor românești de după 1950 alcătuit alfabetic	195
Catalogul triourilor și cvartetelor românești de după 1950 alcătuit cronologic	215
Catalogul triourilor și cvartetelor românești de după 1950 alcătuit după componența instrumentală	235

Cuvânt înainte

Florinela POPA

În 2021, odată cu proiectul-pilot *Romanian Archive of the Musical Avantgarde*, a început un amplu proces de identificare și arhivare a muzicii românești de după 1950. După „defrișări” succesive ale creației concertante (*Romanian Archive of Concertos*, 2022) și simfonice (*Romanian Archive of Symphonic Music*, 2023), anul acesta a fost inițiată reconstituirea unei alte dimensiuni a muzicii autohtone, cea camerală, prin proiectul *Arhiva română a muzicii camerale instrumentale pentru ansambluri de trio și cvartet* (*Romanian Archive of Instrumental Chamber Music I*)¹.

¹ Acest proiect și precedentele menționate au fost susținute de Universitatea Națională de Muzică din București și de Comisia Națională pentru Finanțarea Învățământului Superior prin Fondul de Dezvoltare Instituțională.

Cele nouă studii reunite în volumul de față – parte din acest ultim proiect – reflectă tot atâtea viziuni și chei de lectură ale autorilor asupra unor concepții și opusuri camerale de referință, aparținând genurilor de trio și cvartet.

Vlad Ghinea abordează cvartetele de coarde ale lui Pascal Bentoiu, evidențiind profilul universalist al compozitorului, simbioza clasic-modern caracteristică gândirii sale muzicale, ca de altfel și interesul manifestat de acesta în explorarea relației consonanță-disonanță.

Situate într-un cu totul alt orizont stilistic, cvartetele de coarde ale lui Horațiu Rădulescu îi prilejuiesc Anei Diaconu o incursiune în laboratorul gândirii lui muzicale de avangardă. Studiul oferă repere privind atât tehnici și concepte specifice lui Rădulescu – spectralism, plasmă sonoră –, cât și filosofii ale creației care au stat la baza scrierii acestor lucrări.

Dan Dediu invită cititorul în universul propriei creații de cvartete de coarde. Într-un discurs cu accente confesive, conturează contextul documentar, istoric și analitic al celor șapte opusuri realizate până în prezent, pe care îl ilustrează sugestiv cu pagini de manuscris și note inedite din jurnalul său de compozitor.

Două mostre ale componisticii clujene sunt aduse în prim-plan de Oana Andreica. Trioul de coarde *SOLitudine* de Cristian Bence-Muk, bazat pe tehnica spectrală, este analizat pornind de la explorarea relevanței culturale și muzicale a ideii de solitudine, în timp ce abordarea celor *Opt bagatele pentru cvartet de coarde* de Adrian Pop are ca punct de referință estetica fragmentului.

Definind prin termenii *așezare, cadru, sistem, constrângere* un câmp

noțional al limitelor în raport cu libertatea artistică, George-Ioan Păiș pune sub lupă Cvartetul de coarde nr. 2 de Adrian Iorgulescu, un opus guvernat de constrângerea evidentă a utilizării în planul înălțimilor a doar patru sunete: *mi, fa diez, sol, si*.

Din seria *Sincroniilor* lui Ștefan Niculescu, pe care o percepe drept o *meta-eterofonie virtuală*, Diana Rotaru analizează *Sincronie III* pentru flaut, oboi și fagot, tatonând acest concept-cheie pentru Niculescu, sincronie, din multiple unghiuri: ca matriță formală arhetipală, ca mulțime de obiecte sonore, dar și ca proces centripet în articularea formală.

Gabriela Bejan sondează ideea postmodernă de intertextualitate în trioul *Mozart Sound Introspections* de Aurel Stroe, propunând o dublă decriptare a titlului: ca întreg – introspecții asupra citatului mozartian (din Simfonia nr. 40) –, respectiv fragmentat: *Mozart (citatul) vs. Sound Introspections* (tehnici extinse și particularități ale scriiturii pentru coarde).

Elegia I in memoriam Myriam Marbé de Anatol Vieru devine, pentru Andrei Petrache, solul unor fertile cercetări privind aplicarea anumitor tehnici matematice, dar și funcționalitatea lor expresivă, în construcția intervalică, în organizarea duratelor, precum și în articularea formală a lucrării.

Ioana Bîgu ghidează cititorul prin labirintul componistic al cvartetului de flaute *Il Pianto del Ghiaccio* de Doina Rotaru. Pe lângă particularități ale formei și timbralității, structuri modale, autoarea reliefează deopotrivă elemente simbolice și expresive ale acestui emoționant opus.

Volumul se încheie cu triplul catalog al triourilor și cvartetelor instrumentale compuse în România după 1950, alcătuit *alfabetic, cronologic și după componența instrumentală*. Identificarea a 1125 de lucrări (473 triouri și 652 cvartete), semnate de 260 de compozitori, se datorează unor laborioase investigații² realizate de o echipă de tineri cercetători profund implicați – Gabriela Bejan, Ioana Bîgu, Vlad Ghinea, George-Ioan Păiș –, coordonată științific de compozitorul Dan Dediu. Gândurile mele de mulțumire se îndreaptă spre ei și spre ceilalți colegi și prieteni al căror sprijin în realizarea acestui volum și a proiectului în ansamblul său – Mirel Mihălăchescu și Roxana Mihălăchescu – l-am simțit din plin.

² Pentru elaborarea catalogului au fost consultate, în principal, următoarele surse: Mihai Popescu, *Repertoriul general al creației muzicale românești*, vol. 2 (1981) și vol. 3, *Supliment* (1987), Editura Muzicală, București; Elena Agapia Rotărescu (ed.), *Muzica românească în arhive*, vol. I (1951-1963) (2020) și vol. II (1964-1971) (2022), Editura Muzicală, București; procese-verbale ale UCMR (nepublicate); canalul de YouTube al clarinetistului și compozitorului Thorsten Gubatz; site-urile UCMR, CIMEC, RAMA. Nu în ultimul rând, numeroși compozitori ne-au oferit un sprijin semnificativ pentru catalogarea corectă și completă a creației lor de triouri și cvartete, pentru care le mulțumim.

Cvartetul de coarde în creația lui Pascal Bentoiu

Vlad GHINEA

La finalul anilor '80, când regimul comunist din România propagea deja de vreo trei-patru decenii în muzicologia autohtonă exagerări ale elementului național în creația muzicală, compozitorul Pascal Bentoiu și-a exprimat reînnoită dorința de conectare a muzicii românești la valorile universale, deziderat ce l-a urmărit de altminteri pe întreg parcursul activității sale creatoare:

Aș începe tocmai cu chestiunea *profilului universalist*. Am fost și rămân ferm convins că șansele culturii românești nu stau nici în pășunism, nici în revenirea la arhetipuri, nici în spațiul mioritic, nici în vreuna din celelalte direcții folclorizante, care nu pot duce decât la produse de artizanat, bune de luat ca amintire de turiștii străini. [...] Dacă se poate conferi o durabilitate și o identitate internațională valorilor spiritualității românești, aceasta nu se poate petrece decât pe calea integrării noastre în Europa, pe calea abordării creației majore, cu vocație universală. [...] Personal, am lucrat – fără nici un complex – într-un astfel de spirit universalist.¹

¹ Pascal Bentoiu, *Opt simfonii și un poem*, Editura UNMB, București, 2007, p. 144. Datat martie 1988, textul a fost publicat după aproape 20 de ani de la Revoluția din decembrie 1989, v. p. 146.

² Valentina Sandu-Dediu, *Muzica românească între 1944-2000*, Editura Muzicală, București, 2002, p. 145.

Catalogul lucrărilor lui Bentoiu reflectă întocmai aplicarea acestei concepții, sprijinită pe o „permeabilitate la spiritul modern al epocii în care trăiește, dar și cu selectivitate în alegerea mijloacelor de expresie [...]. Astfel, influențe folclorice sau din jazz colorează pe alocuri un limbaj predominant modal, cvasi-tonal, cu inserții dodecafonicе, în structuri de preferință clasice sau baroce”². Asemenea unor borne în creația sa, corespondente perioadei timpurii, celei de maturitate și respectiv ultimelor opusuri camerale, cele șase cvartete de coarde constituie adevărate laboratoare, în cadrul cărora rezultă o simbioză între complexitatea tehnicilor componistice și expresivitatea extrem de personală.

De la explorarea filonului național la afirmarea profilului universalist: primele două cvartete de coarde (1953-1973)

Prima etapă a carierei lui Bentoiu a fost legată de studiul muzicilor tradiționale românești în calitate de cercetător la Institutul de Folclor din București (1953-1955). Pe lângă elaborarea de materiale muzicologice,

publicate în reviste de specialitate, în această perioadă compozitorul a experimentat integrarea sonorităților folclorice în lucrări ample precum *Suita ardelenescă op. 6* din 1955. Ceva mai devreme, în anul 1953, compozitorul reconfigurase cu succes folclorul muzical în contextul unor forme din tradiția muzicii occidentale, odată cu prima sa incursiune în genul cvartetului de coarde.

Ilustrând un tipar cvadripartit clasic, Cvartetul nr. 1, op. 3 construiește mai întâi o formă de sonată, care de la început afirmă un caracter tonal-modal în prima temă (pe *mi* lidian), remarcabilă prin caracterul său nobil, ce contrastează cu tensiunea specifică temeii secunde (m. 39). Un alt moment memorabil apare la finalul dezvoltării (de la m. 87), care surprinde prin ritmul ce face trimitere la muzica din Oaș: în cadrul măsurii de 4/4 este folosită o formulă ritmică pe tiparul de optimi 3+3+2, creându-se efectul măsurii de 8/8 (vezi Ex. 1).

Ex. 1. Pascal Bentoiu, Cvartetul nr. 1, op. 3, *Allegretto*, m. 85-90

Cu un caracter melancolic deosebit de expresiv, *Andante* dezvăluie un simț rafinat al tânărului Bentoiu pentru valorificarea relației consonanță-disonanță, fapt vizibil în acompaniamentul acordic al melodiei din secțiunile A (A în m. 1-40; A variat în m. 110-139), cât și în discursul polifonic din B (m. 41-109). Mult mai jovial, scherzoul din cea de-a treia mișcare